

Л. І. Константиненко

Девонський період і девонська система

ДЕВОНСЬКИЙ ПЕРІОД І ДЕВОНСЬКА СИСТЕМА – четвертий період *палеозойської ери* історії Землі та відклади, що утворилися в той час. Девон. період (Д. п.; ін. назва – девон) розпочався бл. 410 млн р. тому після *силурійського періоду* та тривав 50 млн р. до настання [кам'яновугільного періоду](#). Девон. систему (Д. с.) виділили англ. геологи А. Седжвік і Р.-І. Мурчісон 1839 у Великій Британії на розрізах Корнуелу та Девонширу (звідки і походить назва). Вперше відділи та яруси були встановлені у Рейн. горах і Арденах, але з часом їх об'єми та межі зазнали змін. Нині Д. с. поділяється на 3 відділи: нижній (лохків., праз. і емський яруси), середній (ейфел. і живет. яруси) та верхній (фран. і фамен. яруси). На поч. Д. п. відбулася найбільша регресія моря після каледон. орогенезу. Море залишило всі платформи, а в геосинкліналях, де формувались товщі морських відкладів, утворились гірські системи, місцями з інтенсив. вулканізмом і магматизмом. Морські басейни збереглися лише у океан. западинах та деяких геосинкліналях, гірські масиви з'єднали Канад. і Сх.-Європ. платформи в єдиний континент Лавразію. У Пд. півкулі також виник гігант. материк Гондвана. Контраст. рельєф земної поверхні та значне збільшення суші обумовили розвиток різко континент. умов. У областях, прилеглих до каледон. гірських систем, формувались товщі уламк. морських відкладів, а на суші – червоноколірні піщаноглинисті породи. У мілковод. пересихаючих басейнах відкладались доломіти, гіпси та солі. Ранній девон – це геократ. епоха (див. [Геократичні періоди](#)). Клімат був континент., аридний, в основному сухий і жаркий. На материку Гондвана, у Центр. Африці переважав поляр. клімат, про що свідчать льодовик. відклади – тиліти. Серед. девон характеризується розширенням трансгресії у межах платформ: море охопило значну частину Сх.-Європ. і Сибір. платформ, Пн. Америку і Пн. Африку, Австралію. Клімат став м'яким і вологим. Пізній девон завершився орогенезом і регресією моря. Для цього часу характерне накопичення соленос. і континент. формацій. Відклади Д. с. відомі на всіх континентах. У межах України вони поширені на пд.-зх. схилі УЩ, Зх. Причорномор'ї, Дніпров.-Донец. западині та Донбасі. На Волино-Поділлі досліджено повний розріз Д. с., у сх. областях – Дніпров.-Донец. западині та Донбасі – відклади серед. та верх. відділів девону. Повні розрізи нижнього девону є на Поділлі, в бас. Дністра. Це відклади тивер. (лохків. ярус) і дністров. (праз. і

емський яруси) серій. Тивер. серія представлена товщею морських теригенно-карбонат. відкладів з числен. рештками бентос. фауни різних груп. Потуж. серії бл. 500 м. Морські відклади тиверу поступово змінюються червоноколір. континент. утвореннями дністров. серії, які формувались в умовах низин. рівнини з безліччю озер і річок, в умовах сухого жаркого клімату. Із орган. решток відомі залишки панцир. риб, водоростей і назем. рослин. Потуж. серії бл. 1000 м. На поч. серед. девону, в результаті структурно-тектон. перебудови, почалось формування Львів. і Переддобруджин. прогинів і Дніпров.-Донец. западини. Осадконагромадження проходило у континент., лагун. і морських умовах. В окремі періоди воно супроводжувалось актив. вулканізмом. Клімат був сухий жаркий, на Зх. – вологий. На Пд. Зх. відклади серед. девону представлені теригенно-карбонат. мілковод. утвореннями (доломіти, гіпси, ангідрити, глинисті вапняки, алевро-аргіліти та пісковики). Заг. потуж. їх на Волині 210 м, у Переддобруджі – понад 800 м. У межах Дніпров.-Донец. западини і на Донбасі вони представлені товщею теригенно-карбонат. порід з покривами вулканіч. порід. Потуж. їх у Дніпров.-Донец. западині 80 м, на Донбасі – понад 320 м. Осадконакопичення в пізньому девоні проходило в склад. тектон. умовах. На Пд. Зх. формувались товщі лагун. і нормально-морських карбонат. відкладів. Відклади фран. ярусу – це переважно доломіти, ангідрити, грудкувані і органогенно-детрит. вапняки, фамен. ярус – товщі масив. грудкуваних і органогенно-детрит. вапняків. На Волині заг. потужність відкладів верхнього девону бл. 900 м, в Переддобруджі – понад 1700 м. Найбільш активні процеси осадкоутворення проходили у межах Дніпров.-Донец. западини. Це потужна товща перешарування териген. і карбонат. порід з покривами вулканоген. (ефузиви і пірокластичні породи) і соленос. формацій. Розріз відображає чергування в пізньому девоні морської, лагун., континент. областей седиментації. Подібні умови осадконагромадження характерні і для Донбасу. Заг. потуж. відкладів верхнього девону в Дніпров.-Донец. западині бл. 6000 м, на Донбасі – 120 м. Для Д. п. характерний широкий розвиток назем. флори. На поч. періоду були поширені псилофіти. У серед. девоні з'явилися членистостеблові та плаунові, у пізньому – папороті та птеридосперми. У девоні виникли перші комахи, павукоподібні та амфібії (стегоцефали). Великі зміни відбулись в морській бентос. фауні. Повністю вимерли граптоліти та більшість трилобітів. Широкого розвитку набули форамініфери, остракоди, тентакуліти, брахіоподи, корали. З'явилися перші амоноідеї. Девон справедливо ще називають царством риб. У морях і мілковод. басейнах водилися панцирні, кистепері, дводишні та хрящові риби. З девон. відкладами пов'язані великі родовища нафти і газу, поклади бокситів, заліз. руд, кам'яної солі і сульфатів, буд. матеріалів (вапняки, доломіти, пісковики), самород. сірки, поліметалів, рідкоземел. мінералізації.

Рекомендована література

1. Девонская система. Москва, 1973. Кн. 1–2;
2. Стратиграфія УРСР. Т. 4. Девон. К., 1974;

3. Историческая геология. Москва, 1974;
4. Зональная стратиграфия фанерозоя СССР. Москва, 1991;
5. Стратиграфические схемы девонских отложений Украины. К., 1993;
6. Геологическая история территории Украины. Палеозой. К., 1993;
7. Літогенез девонських відкладів придобудзького прогину (полеоокеанографія, седиментаційна циклічність, формування порід-колекторів). К., 2003.

Бібліографічний опис:

Девонський період і девонська система / Л. І. Константиненко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2007. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-23850>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).